

prof. dr hab. Cezary Marcinkiewicz
Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu

ROZWÓJ I STAN POLSKIEJ AGROTURYSTYKI

Streszczenie: Jednym z głównych trendów charakteryzujących współczesną turystykę jest rozwój turystyki alternatywnej, przyjaznej środowisku, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej. Funkcję taką pełni z pewnością agroturystyka, będąca jedną z form turystyki wiejskiej. Zważając na fakt, że precyzyjne określenie rozmiarów oferty agroturystycznej w skali kraju stwarza poważne trudności, celem prezentowanego materiału jest zatem wskazanie na rolę i miejsce tej formy turystyki na współczesnym, rodzimym rynku turystycznym.

Słowa kluczowe: agroturystyka, turystyka wiejska, rozwój obszarów wiejskich, rynek turystyczny, produkt turystyczny

Wstęp

Agroturystyka, to turystyczna działalność realizowana w gospodarkach rolnych naszego kraju. Natomiast w krajach Unii Europejskiej traktowana jest ona, jako dziedzina rolnictwa. Rozwój agroturystyki w Polsce w ostatnich latach staje się bardzo znaczny, co stwarza potrzebę zajęcia się tą problematyką, zarówno z punktu widzenia potrzeb praktyki gospodarczej, jak i wypracowania naukowych narzędzi jej analizy³⁰.

W literaturze przedmiotu agroturystyka zazwyczaj definiowana jest jako forma wypoczynku odbywającego się na terenach gospodarstw wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem (przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym)³¹.

Agroturystyka *de facto* jest terminem wprowadzonym przez przedstawicieli strony podaźowej, reprezentujących interesy gospodarstw rolnych świadczących usługi turystyczne. Spowodowało to znaczne rozszerzenie pojęcia na wszelkie rodzaje działalności związane z obsługą nie tylko turystów, ale i wczasowiczów³². Stąd pojęcie *agroturystyka* jest inaczej rozumiane przez turystów, a nieco inaczej przez ludzi świadczących usługi agroturystyczne. Dla turysty agroturystyka oznacza aktywność turystyczną człowieka, który zamierza poznać produkcję rolną lub wypocząć w owym środowisku (wiejskim).

---

³⁰ Szerzej: M. Dębniowska, M. Tkaczuk, *Agroturystyka, koszty, ceny, efekty*, Poltext, Warszawa 1997, s. 7.

³¹ Szerzej: M. Drzewiecki, *Podstawy agroturystyki*, Wyd. OPO, Bydgoszcz 2002, s. 41.

³² M. Sznajder, L. Przezbórska, *Agroturystyka*, PWE, Warszawa 2006, s. 15.

1. Przedmiotowe i podmiotowe ujęcie rynku turystycznego

Rynek jako kategoria ekonomiczna powstał wraz z pojawieniem się wymiany towarowej. Początkowo było to pojęcie o charakterze li tylko geograficzno-terytorialnym odnoszące się do realnego miejsca, w którym dochodziło do spotkania kupujących i sprzedających. Ekonomisci zazwyczaj pojęcie to stosują do określonego zbioru nabywców i sprzedawców dokonujących transakcji rynkowych, których przedmiotem są produkty³³.

Stąd w literaturze ekonomicznej nie ma jednej, powszechnie akceptowanej definicji tej kategorii. Rynek ten najczęściej bywa rozumiany jako³⁴:

- miejsce i forma konfrontowania popytu i podaży, komunikowanie się dostawców z nabywcami oraz sprzedawania i kupowania produktów rolnych,
- zbiór producentów, kupców i konsumentów,
- wyodrębniony przedmiot transakcji i wymiany.

Najpełniejszą definicję rynku usług turystycznych w polskiej literaturze przedstawia K. Naumowicz, określając go jako „ogół stosunków wymiennych między osobami i instytucjami sprzedającymi towary i usługi turystyczne – przedstawiającymi podaż a osobami i instytucjami nabywającymi towary i usługi zaspokajające potrzeby turystyczne – przedstawiającymi popyt”³⁵.

Definicja ta wyróżnia trzy istotne elementy:

- podmioty podaży i popytu,
- produkty turystyczne podlegające wymianie,
- stosunki rynkowe między podmiotami rynku³⁶.

Konkretyzacja następuje w praktyce poprzez wydzielenie się rynków poszczególnych usług, rodzajów turystyki oraz według innych kryteriów. Można zatem wyróżnić:

- rynek usług noclegowych, obejmujący rynek usług hotelowych, sanatoryjnych, kempingowych, pensjonatowych, kwater prywatnych,
- rynek touroperatorów (wycieczki i pobyty zryczałtowane),
- rynek pośredników podróży,
- rynek wyjazdów na targi, wystawy, konferencje itp.³⁷

Rynek usług turystycznych tworzy szereg podmiotów, wśród których można wyróżnić:

- konsumentów,
- producentów (przedstawiciele podaży turystycznej),
- podmioty polityki turystycznej³⁸.

---

³³ Patrz: D. Simpson, *Modele strategii marketingowych i możliwość ich zastosowania w przedsiębiorstwach spedycyjnych*, UG, Gdańsk 1999, s. 52.

³⁴ T. Sztucki, *Marketing w pytaniach i odpowiedziach*, PWE, Warszawa 1998, s. 20.

³⁵ K. Naumowicz, *Turystyka*, WSB, Piła 1998, s. 7.

³⁶ Ibidem, s. 8.

³⁷ Szerzej: R. Łazarek, *Ekonomika turystyki*, WSE, Warszawa 2001.

³⁸ Ibidem, s. 40.

W ujęciu podmiotowym rynek usług turystycznych oznacza zatem określony zbiór nabywców usług turystycznych i ich wytwórców³⁹. Natomiast usługi turystyczne w ujęciu przedmiotowym to ogół stosunków wymiennych, zachodzących między osobami i instytucjami zgłaszającymi potrzeby związane z uprawianiem turystyki i posiadającymi fundusze na ich pokrycie a osobami i instytucjami zaspokajającymi te potrzeby za określoną opłatą⁴⁰. Inaczej mówiąc, rynek usług turystycznych oznacza proces dostosowania podaży turystycznej do popytu turystycznego.

2. Rozwój agroturystyki w Polsce

Pierwsze ślady wykorzystania wsi w celach wypoczynkowych przez mieszkańców można odnaleźć w XIX-wiecznym regionalistycznym ruchu, który głosił wszelkie formy lokalnych inicjatyw kulturalnych i gospodarczych. Z postulatami występowałi również XIX-wieczni lekarze społecznicy, tzw. „higieniści”⁴¹, próbujący przeciwstawić się negatywnym aspektom urbanizacji, szczególnie niezdrowym warunkom życia wielkich miast takich jak Warszawa, Kraków, Lwów. Naprzeciw tym dążeniom wychodzą ambicje kapitalistycznego mieszczaństwa, chcącego dorównać przynajmniej w części bogatej burżuazji i sferom ziemiańskim, które w początkach XIX wieku udawały się zwykle do różnych zagranicznych uzdrowisk i kąpielisk.

W tak dogodnej atmosferze wyjazdy na letniska stały się przed I wojną światową bardzo popularne i modne. Wtedy też zaczęła się kariera podmiejskich wsi. Miejscem wypoczynku były domy rolników oraz specjalnie budowane przez bogatszych mieszczan domy letnie. Budowano je na działkach gospodarzy, czasami zawierając z nimi układy finansowe, które polegały na wspólnej budowie budynku, który był pomocny gospodarzom i letnikom. Jednak nie zawsze było to możliwe, z powodu dużej koncentracji zabudowy brakowało jeszcze ściśle określonych miejsc wspomnianych turystycznych osiedli.

W II połowie XIX wieku rysownik M.E. Andriolli w podwarszawskim Świdrze zwrócił uwagę na atrakcyjny krajobraz nadwiślański i dobre warunki zdrowotne. W celu budowy letniska zakupił on znaczne obszary leśne oraz podzielił je na części. Ludność miejscowa oraz obrotni przedsiębiorcy warszawscy zachęteni dobrym „przykładem zaczęli budować większe domy i wynajmować je letnikom”⁴².

W okresie międzywojennym w latach 30. tradycje ruchu letniskowego zaczęły dawać korzyści, przyjmując formy zorganizowane. Dość szeroki zakres uprawnień organów samorządowych oraz burzliwy rozwój instytucji społecznych i gospodarczych umożliwiał popieranie organizacji letnisk. Czynniki te oddziaływały silnie także na Wybrzeżu, zwłaszcza w atmosferze szerokiej propagandy spraw morza uprawianej przez Ligę Morską i Kolonialną i autentycznego szerokiego zainteresowania nimi społeczeństwa polskiego. Z inicjatywy prorządowej Ligi Popierania Turystyki rozwojem wsi letniskowych zajęły się samorządy lokalne.

³⁹ Patrz: A. Panasiuk, *Ekonomika turystyki*, PWN, Warszawa 2007, s. 67.

⁴⁰ Patrz: A. Rapacz (red.), *Przedsiębiorstwo turystyczne na rynku*, AE, Wrocław 1998, s. 10.

⁴¹ Określenie: M. Drzewiecki, *Podstawy agroturystyki ...*, s. 79.

⁴² M. Drzewiecki, *Agroturystyka*, Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz 1997, s. 23.

Usiłowano zatem działać pobudzająco w kierunku budowy domów z przeznaczeniem ich części na wynajem kwater prywatnych i poprawy stanu sanitarnego wsi.

W tymże czasie w różnych regionach pojawiły się także lokalne organizacje koordynujące podobną działalność; w 1936 r. np. powstał Krakowski Związek Letniskowy reprezentujący interesy 300 miejscowości, rok później Wojewódzki Związek Międzykomunalny „Karpaty Wschodnie” w Stanisławowie oraz Komisja Letniskowa Powiatów i Gmin Województwa Tarnopolskiego oraz Związek Letniskowy „Bieszczady” z siedzibą we Lwowie. W 1937 roku Związek Powiatów Rzeczypospolitej Polskiej wydał broszurę pt. „Jak urządzać letnisko”⁴³.

W skali kraju na obszarach województw znajdujących się obecnie w granicach Polski już w 1936 roku działały 792 letniska, w których przebywało 209 065 osób. W 1938 roku w letniskach podwarszawskich przebywało już 18,3% ogółu wypoczywających w Polsce.

Po II wojnie światowej możliwość organizacji tzw. „wczasów pod gruszą” w budynkach rolników indywidualnych i w poszczególnych wsiach powstała dopiero w 1957 roku, po kolejnej zmianie ekipy partyjno-rządowej na nową, bardziej przychylną gospodarce prywatnej. Powołana jeszcze w 1937 roku Spółdzielnia Turystyczna „Gromada”, działająca dla potrzeb środowiska wiejskiego, za jedno ze swych zadań statutowych miała organizację wczasów na wsi dla ludności miasta. Dlatego też po reaktywowaniu Spółdzielni w 1957 roku przystąpiono do organizacji wsi letniskowych w formie tzw. „wczasów pod gruszą”⁴⁴.

W pierwszych latach prowadzonych akcji letniskowych przedmiotem zainteresowania były atrakcyjne miejscowości nadmorskie, w górach i na podgórzu oraz wsie mazurskie. Następnie silne zapotrzebowanie społeczne na ten typ wypoczynku spowodowało rozszerzenie zarówno grona organizatorów wypoczynku, jak i liczby miejscowości. Poza renomowanymi, znanymi od lat wsiami o funkcjach turystycznych, „wczasy pod gruszą” objęły miejscowości mniej znane, ale często bardzo poszukiwane ze względu na walory przyrodnicze lub ekonomiczne, a zwłaszcza autentyczne, czysto rolnicze i tradycyjne wioski góralskie, rybackie czy położone nad jeziorami.

Pierwsze zorganizowane wczasy letniskowe datujemy na 1959 rok w Krynicy, w 1960 r. w Muszynie, a już od 1962 r. zaczęła się stała działalność letniskowa w rejonie Borów Tucholskich. Do połowy lat 60. ubiegłego stulecia w organizacji letnisk dominowały regiony górskie i nadmorskie. Nieco później oddział FWP w Olsztynie wprowadził tę formę wczasów na Pojezierzu Olsztyńskim i Suwalskim. W latach 70. nowym terenem ekspansji letnisk stały się Bieszczady, gdzie organizację wynajmu wiejskich kwater prywatnych rozpoczęto najpóźniej z uwagi na zniszczenie i wyludnienie wsi. W wyniku kolejnych zawirowań polityki społecznej ekip rządzących zmieniła się sytuacja kwater wiejskich. Odwilż polityczno-gospodarcza z przełomu lat 60. i 70. XX wieku umożliwiła odpłatne wynajmowanie kwater w budynkach prywatnych i mimo sprzeczności tej formy z oficjalnymi tezami o wyższości gospodarki uspołecznionej, władze zgadzały się na obustronne korzyści

---

⁴³ Podaję za: M. Drzewiecki, *Podstawy agroturystyki ...*, s. 79-80.

⁴⁴ Ibidem, s. 80.

ekonomiczne, tzn. dodatkowe zarobki dla rolników i tani wypoczynek dla ludności miejskiej⁴⁵.

Z czasem jednak zgasło, „zielone światło” dla inicjatywy prywatnej, niechętnie publikowano dane o jej rozwoju, zaprzeczające oficjalnej tezie, źle widziano bogacenie się jakiegokolwiek grupy społecznej. Kolejny nawrót do gospodarki centralistycznej, utworzenie nowych województw w 1975 roku, powołanie w każdym z nich Wojewódzkich Przedsiębiorstw Turystycznych i zmonopolizowanie przez te organizacje obowiązkowego pośrednictwa w wynajmie kwater prywatnych na wsi i wynikające stąd wyższe obciążenia podatkowe położyły kres rozwojowi tej formy wypoczynku. Po wprowadzeniu stanu wojennego i wkrótce po jego uchyleniu liczne restrykcje administracyjne i ogromne trudności gospodarcze, a także zubożenie społeczeństwa nie sprzyjały odbudowie turystyki na wsi. Powstał wówczas tzw. „czarny rynek” dla kwater prywatnych. Ponowny rozwój kwater wiejskich rozpoczął się z końcem lat 80. i trwa do dziś.

Szczytowy rozwój turystyki przypada na drugą połowę XX wieku, kiedy to staje się rozpowszechnioną dziedziną społecznych usług osobistych. W dzisiejszych czasach prawie co drugi człowiek chociaż raz w życiu stał się turystą i zmieniał swoje miejsce pobytu, by odpocząć, bliżej poznać swój kraj lub doznać nowych wrażeń. W ten sposób turystyka umożliwia poznanie odległych kontynentów i egzotycznych państw, wpływa również na rozwój dobrobytu i doznań estetycznych.

W ostatnich latach turystyka zyskała miano „wysoko skomercjalizowanego ruchu, który oferuje drogie usługi o wysokim komforcie, ograniczające korzystanie z niej nawet społeczności średnio zamożnej. Jako rozwiązanie problemu w latach siedemdziesiątych, w krajach Europy Zachodniej powstała turystyka alternatywna”⁴⁶.

Najbardziej znaną i rozpowszechnioną formą turystyki alternatywnej jest bez wątpienia turystyka wiejska, która zapewnia ciszę, czynny wypoczynek i spokój w naturalnym środowisku.

Turystyka wiejska w Polsce ma stare tradycje, ponieważ pierwsze jej ślady można spotkać już w początkach XIX wieku. Znane były wtedy wczasy na wsi, letniskowe lub też wczasy pod gruszą. Pod koniec naszego stulecia obserwować można było rozwój nowo powstałej, atrakcyjnej dla mieszkańców jak i uczestników turystyki wiejskiej – agroturystyki⁴⁷.

3. Rodzaje i specyfika działalności agroturystycznej

Obecna agroturystyka jest pojęciem szerokim, gdyż oprócz zwykłego wypoczynku obejmuje ona swoim zasięgiem szereg innych usług towarzyszących, odróżniających ją od innych form uprawianej turystyki. Rosnące zainteresowanie tą formą działalności pozarolniczej jest związane z obowiązującymi przepisami prawa, które traktują działalność agroturystyczną jako świadczenie usług turystycznych w gospodarstwie rolnym oraz w jego najbliższym otoczeniu.

---

⁴⁵ M. Sznajder, L. Przezbórska, *Agroturystyka ...*, s. 15.

⁴⁶ M. Drzewiecki, *Podstawy agroturystyki ...*, s. 80.

⁴⁷ Szerzej: M. Drzewiecki, *Pojęcie turystyki wiejskiej*, „Turizm” 1998, z. 1, s. 25.

Zwykle wyróżnia się trzy podstawowe rodzaje agroturystyki:

- turystykę na terenach wiejskich, rozumianą jako wszelkie formy rekreacji w rejonie nieurbanizowanym,
- turystykę związaną z rolnictwem, gdzie poza produktem turystycznym oferuje się możliwości poznawania specyfiki zawodu rolnika łącznie z wykonywaniem pewnych funkcji produkcyjnych,
- turystykę wiejską z uwzględnieniem elementów kultury lokalnej i formami integracji ze społecznością obszarów wiejskich⁴⁸.

W ujęciu funkcjonalnym agroturystykę można postrzegać w dwojaki sposób. Dla usługobiorcy (o określonych cechach społeczno-psychologicznych, najczęściej mieszkańców dużych aglomeracji) stanowi ona alternatywną dla turystyki masowej formę spędzania czasu wolnego⁴⁹. Bezpośredni kontakt z naturalnym środowiskiem stwarza możliwości ruchu i odpoczynku w warunkach ciszy, spokoju i czystego powietrza. Poza tym umożliwia poznanie walorów zróżnicowanych form środowiska naturalnego oraz tradycji i kultury danego regionu. W turystyce, niezależnie od formy, czyste środowisko to niezbędny warunek osiągnięcia dochodów.

Niezwykle ważne w ofercie agroturystycznej są także takie elementy, jak: dobre pomieszczenie, wyżywienie i możliwość zabezpieczenia usług towarzyszących. Rozwój turystyki na obszarach wiejskich prowadzi do rozwoju działalności komplementarnych lub uzupełniających tę formę, które są związane z zaspokojeniem potrzeb ekonomicznych, społecznych i poznawczych turystów, np. drobnych usług, gastronomii, usług związanych z rekreacją (np. korty tenisowe, siłownie itp.), a także z innymi formami spędzania wolnego czasu (np. klubokawiarnie, minikina itp.)⁵⁰.

Przy podejmowaniu działalności agroturystycznej należy dokładnie zapoznać się z istotą tego biznesu oraz dokładnie określić swoją specjalizację i zakres oferowanych usług. Nakłady finansowe, potrzebne na uruchomienie agrobiznesu, należą do jednej z najtańszych form inwestowania kapitału⁵¹.

Aby przedsięwzięcie było zyskowne, musi zawierać w swojej ofercie jakąś specjalność, odróżniającą je od innych ofert tego typu. Owa specjalność powinna być związana z określonym regionem oraz z potencjalnymi możliwościami danego gospodarstwa; może to być np. organizowanie zielonych szkół, rajdów konnych, hipoterapii itp.

Turystyka wyszła poza obszar spektakularnych walorów widokowych i jest obecnie w każdym przypadku częścią krajobrazu wiejskiego. Co najważniejsze, uwolniła się od wielkich i wyspecjalizowanych miejscowości turystycznych na rzecz małych wsi i miasteczek, zyskując prawdziwie wiejski charakter. Turystyka wiejska

---

⁴⁸ Patrz: G. Spychalski, *Agroturystyka jako element przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich*, [w:] L. Pałasz (red.), *Agrobiznes – pozarolnicze przedsięwzięcia gospodarcze na obszarach wiejskich*, Wyd. AR w Szczecinie, Szczecin 1998, s. 246.

⁴⁹ G. Sikorska, W. Kojaszczak, *Kwatera agroturystyczna. Praktyczny poradnik*, Wyd. Polska Fundacja Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa 2000, s. 12.

⁵⁰ Por. K. Sieradzka, *Agroturystyka jako forma przedsiębiorczości na terenach wiejskich w Polsce*, [w:] *Zarządzanie wiedzą w agrobiznesie w warunkach polskiego członkostwa w Unii Europejskiej*, Wyd. SGGW, Warszawa 2005, s. 640.

⁵¹ Patrz: R. Tchórz, *Agroturystyka jako nowa forma agrobiznesu*, [w:] S. Urban, *Agrobiznes szansą rozwoju wsi i rolnictwa*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 1996, s. 137.

zyskuje zatem dwie inne, nowe charakterystyczne cechy. Staje się ona powszechnym zajęciem, które obecnie demokratyzuje się, a dzieje się tak, ponieważ wszyscy mogą w nim uczestniczyć. Wprawdzie częściej jest to forma wypoczynku ludzi względnie wykształconych i zamożnych, ale dostępna także dla wszystkich pozostałych przeciętnie zarabiających ludzi. Historycznie rzecz biorąc, turystyka jest pojęciem miejskim: olbrzymia większość turystów to mieszkańcy obszarów miejskich. Turystyka przyczynia się często do urbanizacji wsi, powodując zmiany kulturowe i gospodarcze oraz pobudzając rozwój budownictwa. Same obszary wiejskie podlegają złożonemu procesowi zmian. Nie są to już tradycyjne, samowystarczalne społeczności. Wpływ światowych rynków, transportu oraz telekomunikacji zmienił warunki i nastawienie rynku wobec produktów gospodarstwa wiejskiego i innych produktów wiejskich. Turystyka wiejska jest działalnością złożoną i wieloaspektową. Choć początki miała w turystyce opartej na wykorzystaniu gospodarstw wiejskich, zwanej agroturystyką, to obecnie jest ona znacząco zróżnicowana. Należą do niej wakacje w gospodarstwach wiejskich, jednakże współcześnie obejmuje również specjalistyczne wakacje przyrodnicze, ekoturystykę, turystykę pieszą, wspinaczkową, rowerową i wakacje w siodle, turystykę sportową i zdrowotną, myślistwo, wędkarstwo, turystykę edukacyjną, krajoznawstwo oraz w niektórych regionach, turystykę etniczną⁵².

Wzrost zainteresowania wypoczynkiem na terenach wiejskich, w otoczeniu nieskażonych zasobów przyrodniczo-krajoznawczych i kulturowych, życzliwych ludzi, roślin i zwierząt, w ciszy i spokoju, przy równoczesnej możliwości aktywnej rekreacji – jest charakterystyczny od lat 70. w wielu krajach, zwłaszcza w Europie, w tym również w Polsce. Polska ma korzystne warunki dla rozwoju agroturystyki. Dotyczy to zwłaszcza rejonów o niskim poziomie uprzemysłowienia i urbanizacji, małym udziale zatrudnienia w zawodach pozarolniczych, słabych rolniczo (małe i średnie gospodarstwa o ograniczonej intensywności produkcji rolnej), o dużym bezrobociu, niewysokich dochodach ludności, posiadających równocześnie wolne zasoby mieszkaniowe, korzystne walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe, które w dużym stopniu predysponują do świadczenia usług agroturystycznych.

Działalność agroturystyczna powinna być realizowana w gospodarstwie domowym i rolnym rodziny właściciela oraz w ich otoczeniu przyrodniczo-kulturowym i społecznym – dla gości, którzy chcą być z nimi, poznawać ich życie, zakresy zainteresowań, troski i kłopoty, obowiązki i pracę, w miarę chęci i możliwości współuczestniczyć w ich wypełnianiu, a równocześnie odpoczywać, poprawiać kondycję fizyczną i psychiczną, korzystać z dostępnych walorów gospodarstwa i otoczenia oraz przygotowywanych atrakcji i ofert, a przy tym mieszkać w warunkach o odpowiednim standardzie, w którym można przygotowywać posiłki EKO, żyć w czystym, chronionym środowisku, mieć zapewnione bezpieczeństwo zdrowotne i prawne, przy zachowaniu odpowiedniej higieny.

Specyfika działalności agroturystycznej i jej inność, w porównaniu do turystyki „hotelowej” czy „masowej”, powoduje wzajemne przenikanie różnych płaszczyzn w kontaktach gospodarze – goście, związanych z funkcjonowaniem wiejskiego

---

⁵² Patrz: J. Majewski, B. Lane, *Turystyka wiejska i rozwój lokalny*, Fundacja Fundusz Współpracy, Warszawa 2003, s. 31-33.

gospodarstwa domowego i rolnego, w których funkcje społeczno-kulturowe, wychowawcze, organizacyjno-gospodarskie, produkcyjno-technologiczne, żywieniowo-konsumpcyjne oraz ekonomiczne muszą ze sobą współgrać, przy zachowaniu własnej tożsamości i stylu bycia gospodarzy i gości, normalnie przebiegających procesach życiowych i produkcyjnych, bez sztucznego windowania, przy orientacji proekologicznej i rekreacji gości⁵³.

Już samo przybywanie usługobiorców w działalności agroturystycznej, jako gości w stosunku do gospodarzy, ich rodziny, domu i otoczenia - zagrody i gospodarstwa rolnego, z ich atrybutami wypoczynkowo-produkcyjnymi i przyrodniczo-krajobrazowymi, zwierzętami domowymi i gospodarskimi, ogrodem, polem, łąkami, lasem itp. oraz określonym systemem pracy i życia „stwarza szczególny układ socjopsychologicznych związków, wymuszając otwarcie się całej rodziny gospodarzy i tego, czym dysponują, jako oferty pobytowej dla gości”⁵⁴. Powoduje to przełamywanie zakorzenionej w psychice społeczności wiejskiej nieufności do nieznanymi (zwłaszcza przybywających po raz pierwszy do domu i gospodarstwa), potęgując jednocześnie przysłowiową polską gościnność, która w tym przypadku stając się walorem agroturystycznym, powinna łączyć się z trudną do opanowania dla gospodarzy umiejętnością określania ceny za świadczone usługi. Ważne, aby przy wzajemnej wyrozumiałości i poszanowaniu oraz zapewnieniu podstawowych standardów i wymagań higieny oraz bezpieczeństwa goście czuli się „jak u siebie w domu”, i to nie tylko w samym gospodarstwie, ale również w całej otaczającej społeczności wiejskiej.

4. Znaczenie i kierunki rozwoju agroturystyki w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej

Miejscowości wiejskie zachęcają do spędzania urlopów w gospodarstwach agroturystycznych, oferując między innymi: wypoczynek w rodzinnej atmosferze, ciszę i spokój, naturalne środowisko, piesze wędrówki, jazdę konną, wędkowanie, zdrową kuchnię, jak i inne atrakcje turystyczne.

Oferta takich gospodarstw stanowi szansę na indywidualne spędzenie wolnego czasu w niekonwencjonalny sposób. Badania europejskie wskazują, że turyści poszukują: środowiska naturalnego pięknego krajobrazu, relaksu, bliskości z naturą i przestrzeni. Moda na wiejski model spędzania wolnego czasu to trend widoczny w ostatnim czasie w całej Europie. Jest to związane zarówno ze wzrostem dochodów znacznej części społeczeństwa, ich zmęczeniem zmechanizowanym światem, rozwojem mobilności społeczeństwa, jak i rosnącą świadomością korzystnego wpływu naturalnego środowiska i wsi na zdrowie człowieka⁵⁵.

Polska ma dobre warunki dla rozwoju agroturystyki, zwłaszcza dotyczy to rejonów o bardzo niskim poziomie uprzemysłowienia i urbanizacji, małym udziale zatrudnienia w zawodach pozarolniczych, dużym bezrobociu i niewysokich dochodach ludności posiadających wolne zasoby mieszkaniowe.

---

⁵³ Ibidem, s. 33.

⁵⁴ G. Sikorska, W. Kajszycki, *Kwatera agroturystyczna ...*, s. 12.

⁵⁵ Szerzej: E. Gurgul, *Agroturystyka jako element rozwoju i promocji regionu*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2005.

Kryterium wyboru jest cechą wyróżniającą daną ofertę agroturystyczną (czasami jedno gospodarstwo łączy w sobie kilka niżej wymienionych typów ofert):

- klasyczne gospodarstwo rolne, w którym istnieje możliwość obserwowania i uczestniczenia w życiu gospodarstwa (pomoc w pracach polowych i karmieniu zwierząt gospodarskich); jest to oferta skierowana dla osób chcących poznać prawdziwą wieś,
- gospodarstwa położone w zabudowie luźnej lub na skraju wsi, w otoczeniu pól i przyciągające ciszą, spokojem perspektywą spacerów po lesie; może przybierać postać wypoczynku w domkach traperskich w lesie,
- wypoczynek nad wodą, gdzie jest możliwość uprawiania sportów wodnych i wędkarstwa; atrakcją dla wędkarzy są również stawy hodowlane, które można znaleźć w kilku ofertach agroturystycznych,
- wczasy w siodle, czyli możliwość rekreacji konnej (nauka jazdy konnej w tym samym gospodarstwie lub jego bliskim otoczeniu),
- walory kulturowe, w wielu ofertach właściciele podkreślają właśnie ten element produktu turystycznego, przyciągając turystów warsztatami, np.: malarskimi (Rąbierz), rzeźbiarskimi (Chojnów, gmina Piaseczno, Ostrowy, gmina Gozdowo, Wejdo i Warmiak, gmina Łyse), wyszywania serwetek (Łacha, gmina Serock, Mierzvice Stare, gmina Sarnak), uroczystościami religijnymi (np. niedzielą palmową w Łysych), regionalną kuchnią (np. Sypniewo, Oborczyńska),
- żywność ekologiczna – w gospodarstwach proponowane jest zazwyczaj całodzienne wyżywienie w oparciu o produkty ekologiczne,
- wypoczynek dla rodzin z dziećmi – wymagania w stosunku do takich ofert są na ogół wysokie i dotyczą zarówno bezpieczeństwa kwater mieszkalnych, jak i całego obejścia; dodatkową atrakcją przyciągającą dzieci jest tu również mini ZOO,
- edukacja ekologiczna prowadzona jest w gospodarstwach ekologicznych dla dzieci z różnych grup wiekowych – ofertę taką mają np. gospodarstwa w Studzieńcu i Ciopanie.
- zielone szkoły – np. gospodarstwo agroturystyczne w Goździówce, w którym właścicielka prowadzi pracownię lalek i kolonie dla dzieci⁵⁶.

W Polsce powoli pojawiają się również wioski tematyczne, które rozwijają się w oparciu o wspólnie wypracowany pomysł. W obrębie takiej osady i jej okolicy rozwijana jest infrastruktura i świadczone usługi, które razem stanowią tematycznie spójną ofertę wypoczynku.

Przedstawiona analiza nie uwzględnia być może wszystkich funkcjonujących na terenie naszego kraju rodzajów ofert agroturystycznych⁵⁷. Pokazuje jednak ich znaczną różnorodność, a pamiętać należy, że agroturystyka jest zjawiskiem dynamicznym i podobnie jak inne rodzaje turystyki poddana jest wrażliwym wahaniom czynników popytowych, takich jak np. potrzeby i preferencje turystów oraz podażowych (choćby np. w sytuacjach makroekonomicznych).

---

⁵⁶ M. Drzewiecki, *Podstawy agroturystyki ...*, s. 122.

⁵⁷ Por. I. Sikorska-Wolak, *Rola turystyki w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi*, red. B. Sawicki, J. Bergier, Wyd. PWSZ, Biała Podlaska 2005, s. 74.

Agroturystyka jako forma wypoczynku i urozmaicenie jej funkcji na obszarach wiejskich występuje niemal we wszystkich rozwiniętych krajach świata. Przybiera ona różne formy w zależności od doświadczeń, uwarunkowań przyrodniczych, stanu rozwoju turystyki itp. Lata 90. były okresem intensywnego rozwoju na świecie, a w szczególności w Europie (Austria, Anglia, Francja, Wielka Brytania, Włochy). W Europie najwięcej obiektów agroturystycznych występuje w 5 krajach: Austrii, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Francji i Irlandii. W krajach tych agroturystyka stanowi dobrze zorganizowaną działalność i jest kontrolowana przez państwo.

Do swoistych liderów w zakresie rozwoju agroturystyki należy działająca w Austrii organizacja o zasięgu ogólnokrajowym „Urlaub am Bauernhof” („Urlop w gospodarstwie agroturystycznym”). Skupia ona około 3400 rodzinnych gospodarstw agroturystycznych (ogólna liczba gospodarstw agroturystycznych w Austrii wynosi około 15,5 tysiąca)⁵⁸.

W Grecji gospodarstwa agroturystyczne traktowane są jako „tradycyjne, ekologiczne, zakwaterowanie” (traditional ecotourism accommodation), gdzie wyżywienie oparte jest na naturalnych produktach, a organizacja czasu wolnego odbywa się poza gospodarstwem z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych regionu. W ramach agroturystyki proponowane są następujące formy zakwaterowania:

- tradycyjny gościnny dom (stara lub nowa zabudowa z wyraźnymi elementami lokalnej architektury, dekoracjami oraz „dyskretną atmosferą”, oferowane jest obfite śniadanie tradycyjne na bazie lokalnych produktów),
- tradycyjny hotel, który z zewnątrz podobny jest do tradycyjnego gościnnego domu, a jednostki mieszalne w mniejszym stopniu nawiązują dekoracjami do regionu i gdzie śniadanie nie musi być tradycyjne,
- dom wiejski (połączenie usług turystycznych z prostotą i tradycyjnym wiejskim stylem, który ceniony jest bardzo przez ludzi lubiących kontakt z naturą),
- pokoje gościnne (pokoje z łazienkami w domu rolnika, w którym zwykle śniadania nie są oferowane, oferta specjalna wybierana przez osoby, które większość czasu spędzają na zwiedzaniu i czynnej rekreacji),
- apartamenty tradycyjne, czyli dobrze wyposażone, niezależne jednostki mieszkalne,
- tradycyjne wiejskie domy (w pełni wyposażone domy do wynajęcia bez śniadań, wykorzystywane przez rodziny lub grupy przyjaciół)⁵⁹.

Gospodarstwa agroturystyczne starają się przyciągnąć turystów poprzez różnorodność atrakcji typu: kajakarstwo, rafting, trekking, produkcja wina, spa, jazda konna, rowery górskie, narciarstwo, snowboard.

Agroturystyka we Włoszech rozwijała się spontanicznie. Wśród usług oferowanych turystom na wsi włoskiej przodują głównie usługi noclegowe, gastronomiczne, degustacyjne, a także takie, które umożliwiają uprawianie turystyki aktywnej (jazdy konnej, wycieczek, górskiej turystyki rowerowej i innych różnych sportów). We Włoszech działa około 15 tys. gospodarstw. Działania władz w zakresie ich rozwoju i wsparcia miały na celu nie tylko podniesienie poziomu życia lokalnej

---

⁵⁸ R. Tchórz, *Agroturystyka jako nowa ...*, s. 141.

⁵⁹ K. Sieradzka, *Agroturystyka jako forma ...*, s. 640.

ludności, ale również ochronę przed rozbiórką zabytków lub dalszą dewastacją istniejących już budynków nowych. Działalność agroturystyczną mogą prowadzić wszyscy, nie tylko rolnicy, ale również dzierżawcy, spółki i spółdzielnie użytkujące ziemię rolniczą.

Przykład Włoch pokazuje, że agroturystyka może być zorganizowana na wiele sposobów. Posiada ona ogromne możliwości ze względu na specyficzne walory krajoznawcze i kulturowe tego kraju. Oferty pobytu łączą w sobie kilka rodzajów produktów agroturystycznych.

Ciekawym przykładem oferty agroturystycznej są gospodarstwa dydaktyczne – są to funkcjonujące gospodarstwa rolne, które pozwalają turystom zapoznać się z elementami produkcji roślinnej i zwierzęcej, a nawet uczestniczyć w niektórych pracach. Gospodarstwa takie wyposażone są również w odpowiednie zaplecze lokalowe dla przyjmowania grup turystów (np. sala wykładowa i inne pomieszczenia tego typu)⁶⁰.

Tak więc kierunki rozwoju agroturystyki w krajach Unii Europejskiej stymulowane są w pewnym stopniu przez jej politykę. Dotychczas agroturystyka czy szerzej – turystyka wiejska – była i jest wspierana w ramach funduszy strukturalnych (na inwestycje i szkolenia), programów celowych (Leader), środków przedakcesyjnych.

5. Agroturystyka w Polsce w ujęciu statystycznym

Z badań Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w 2010 roku usługi agroturystyczne świadczyło prawie 5,8 tys. gospodarstw, które dysponowały ponad 51 tys. miejsc. Za agroturystykę w tym wypadku uważana jest działalność polegająca na wynajmowaniu (z wyżywieniem lub bez) wypoczywającym osobom nie więcej niż pięciu pokoi gościnnych w budynkach mieszkalnych położonych na terenach wiejskich w gospodarstwach rolnych, uzyskujących co najmniej 50% dochodów z działalności rolniczej. Agroturystyka z definicji związana jest z funkcjonującym gospodarstwem rolnym, a świadczenie przez rolników usług powinno nierozdzielnie łączyć się z produkcyjną działalnością gospodarstwa⁶¹.

Najwięcej gospodarstw agroturystycznych znajdowało się dotychczas w województwie małopolskim – 1,2 tys., nieco mniej w warmińsko-mazurskim i ponad 600 w pomorskim. Również turystyka wiejska, czyli działalność prowadzona przez gospodarstwa uzyskujące mniej niż 50% dochodów z działalności rolniczej, świadczenie usług hotelarskich albo wynajmowanie więcej niż pięciu pokoi gościnnych, jest najbardziej rozwinięta w tych trzech województwach.

Ministerstwo Rolnictwa przewiduje, że w 2015 roku gospodarstw agroturystycznych będzie w Polsce ponad 10 tys., a turystycznych na wsi – 7,5 tys. Piękno krajobrazu, czyste powietrze i zdrowa żywność, czyli to, czym dysponują gospodarstwa, nie wystarczą jednak, by przyciągnąć turystów z zagranicy. Należy zaoferować im bowiem wysoki standard usług, spełniający kryteria unijne. Takich gospodarstw jest niewiele – zaledwie 13% gospodarstw agroturystycznych i 3,6%

---

⁶⁰ Ibidem, s. 145.

⁶¹ *Turystyka w 2010 r.* Opracowanie publikacji: GUS, Departament Badań Społecznych, red. G. Marciniak, Warszawa 2011, s. 34.

świadczących usługi turystyczne. Można sądzić, że obecnie gospodarstwa agroturystyczne zacierają bardziej niż inne do sformalizowania swojej działalności i w większym stopniu dążą do podnoszenia jakości świadczonych przez siebie usług.

Wśród gospodarstw agroturystycznych istnieje wydzielona odmiennymi wymaganiami zbiorowość gospodarstw ekologicznych. Gospodarstwa te podlegają znacznie ostrzejszym kryteriom w obszarze oferty żywieniowej (stosowania produktów pochodzących z własnych upraw w warunkach zachowania ekologicznych wymogów). Grupa ta jest obecnie nieliczna, jednak optymizmem może napawać nas fakt, że do roku 2015 przewidywane jest ponad pięciokrotne zwiększenie liczby tych gospodarstw⁶².

Polska jest krajem bardzo zróżnicowanym, jeżeli chodzi o rozlokowanie liczby gospodarstw agroturystycznych w poszczególnych województwach. Prekursorami agroturystyki w Polsce były przede wszystkim województwa północnej i południowej części kraju i właściwie te województwa przodują w ogólnej statystyce liczby gospodarstw agroturystycznych. Powodem nierównomiernego rozwoju agroturystyki w regionach jest przede wszystkim:

- zróżnicowanie przyrodnicze kraju,
- nierównomierność ekonomiczna regionów,
- przeszłość historyczna,
- położenie geograficzne (odległość od dróg źródeł komunikacyjnych)⁶³.

Tabela 1. Kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne według województw w 2010 roku

WOJEWÓDZTWO	OBIEKTY ŁĄCZNIE		MIEJSCA NOCLEGOWE ŁĄCZNIE	
	OGÓLEM	W TYM CALOROCZNE	OGÓLEM	W TYM CALOROCZNE
DOLNOŚLĄSKIE	1381	1306	19 199	18 411
KUJAWSKO-POMORSKIE	510	364	5618	4172
LUBELSKIE	705	482	7866	5842
LUBUSKIE	335	258	3966	2963
ŁÓDZKIE	299	239	3666	3170
MAŁOPOLSKIE	4704	3749	73 820	56 255
MAZOWIECKIE	768	569	10061	8398
OPOLSKIE	183	150	2285	1945
PODKARPACKIE	1413	1021	12649	9641
PODLASKIE	934	598	9649	6588
POMORSKIE	5699	1206	89736	19 112
ŚLĄSKIE	928	798	16276	14 405
ŚWIĘTOKRZYSKIE	524	381	4597	3535
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	1518	969	14293	9139
WIELKOPOLSKIE	752	565	8967	6806
ZACHODNIOPOMORSKIE	3065	919	41 858	15 488
RAZEM	23 718	13 574	32 4506	185 843

Źródło: *Turystyka w 2010 r.* Opracowanie publikacji: GUS, Departament Badań Społecznych, red. G. Marciniak, Warszawa 2011, s. 34.

⁶² Pierwszy Portal Rolny: <http://ppr.pl> (odczyt 08.12.2012).

⁶³ G. Sikorska, W. Kajszyzak, *Kwatera agroturystyczna ...*, s. 37.

Wymienione w tabeli 1 dane dotyczące obiektów agroturystycznych szczegółowo obrazują ich rozłożenie w poszczególnych województwach. Cała baza indywidualnego zakwaterowania liczyła w owym czasie ogółem 23,7 tys. obiektów noclegowych, w tym 13,6 tys. z nich prowadziły działalność całoroczną (57%). W bazie tej znajdowało się 324,5 miejsc noclegowych, z których 185,8 (57%) były użytkowane przez cały rok. Przeważały obiekty z pokojami gościnnymi (14,9), które oferowały 237,4 miejsca (73% ogólnej liczby). Nieznaczna większość tego rodzaju obiektów działała sezonowo (61%), a niewiele ponad połowa miejsc w nich istniejących była udostępniona przez cały rok. Kwatery agroturystyczne liczyły 8,8 obiektów i 87,1 miejsca (27% całej bazy indywidualnego zakwaterowania). Przewagę miały obiekty całoroczne (75%), skupiające także większość miejsc (77%).

Tabela 2. Liczba gmin z kwaterami agroturystycznymi i pokojami gościnnymi w 2010 roku

WOJEWÓDZTWO	GMINY			
	Z KWATERAMI AGROTURYSTYCZNYMI		Z POKOJAMI GOŚCINNymi	
	LICZBA	WOJ. = 100	LICZBA	WOJ. = 100
DOLNOŚLĄSKIE	76	44,97	81	47,93
KUJAWSKO-POMORSKIE	79	54,86	45	31,25
LUBELSKIE	90	42,25	53	24,88
LUBUSKIE	50	60,24	45	54,22
ŁÓDZKIE	66	37,29	51	28,81
MAŁOPOLSKIE	129	70,88	87	47,80
MAZOWIECKIE	126	40,13	98	31,21
OPOLSKIE	35	49,30	29	40,85
PODKARPACKIE	95	59,75	49	30,82
PODLASKIE	77	65,25	47	39,83
POMORSKIE	84	68,29	72	58,54
ŚLĄSKIE	65	38,92	62	37,13
ŚWIĘTOKRZYSKIE	69	67,65	29	28,43
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	86	74,14	72	62,07
WIELKOPOLSKIE	125	55,31	84	37,17
ZACHODNIOPOMORSKIE	75	65,79	78	68,42
RAZEM	1327	53,55	982	39,63

Źródło: *Turystyka w 2010 r.* Opracowanie publikacji: GUS, Departament Badań Społecznych, red. G. Marciniak, Warszawa 2011, s. 34.

Najwięcej kwater agroturystycznych wykazały gminy w województwach małopolskim oraz podkarpackim. W województwach przeważały kwatery z miejscami całorocznymi, i to nawet w regionach o typowo letnim sezonie. Największa baza noclegowa z pokojami gościnnymi była w gminach województwa pomorskiego, a następnie małopolskiego oraz zachodniopomorskiego. Obiekty sezonowe przeważały tylko w dwu regionach nadmorskich. W przekroju ogólnym wielkością bazy indywidualnego zakwaterowania wyróżniały się zwłaszcza województwa pomorskie i małopolskie oraz zachodniopomorskie.

Podsumowanie

Agroturystykę można określić jako formę turystyki wiejskiej związanej bezpośrednio z rolnictwem. Oznacza to więc, że zaliczyć do niej można tylko turystykę, która prowadzona była i jest na terenach rolniczych, wykorzystujących budynki gospodarcze (oczywiście po wcześniejszej adaptacji), wolne pokoje mieszkaniowe oraz usługi i produkcję rolną, pochodzącą z tych gospodarstw.

Jak z tego wynika, w Polsce zainteresowanie agroturystyką jest spowodowane wynikiem procesów, które są obiektywne, odzwierciedlają interesy ekonomiczne oraz socjalne w trzech grupach ludności⁶⁴:

- ludności miejskiej – zaspokajającej potrzeby taniego, spokojnego oraz zdrowego wypoczynku,
- rolników – uzyskujących dodatkowe źródła dochodów, które podtrzymują budżet domowy i gospodarstwa rolnicze,
- wspólnoty wiejskiej – wzbogacające budżet samorządowy w środki finansowe oraz podnoszące jej zamożność.

Aby podjąć działalność agroturystyczną, niezbędne są w tym celu specyficzne warunki naturalne oraz odpowiedni kapitał. W literaturze polskiej można spotkać wiele analiz i ocen na temat agroturystyki. Jednak największą uwagę zwrócić trzeba na przesłanki rozwoju tego jakże specyficznego ruchu turystycznego. Przesłanek jest bardzo wiele, aby uporządkować owe zjawiska, należałoby podzielić je na grupy.

Biorąc pod uwagę zależność bezpośrednią danego czynnika oraz jego wpływ na rozwój ruchu agroturystycznego, wyodrębniono przyczyny podstawowe, uzależnione głównie od rolników, czyli agroturystów. Należą do nich:

- wystarczająca ilość środków trwałych, które pozwolą przyjąć turystów (namioty, kemping, dom, schronisko, wyposażenie),
- profesjonalna obsługa turystów – coraz większy nacisk kładzie się na umiejętność stworzenia przyjaznej atmosfery, przygotowanie posiłku czy też umiejętność zorganizowania wspólnych spotkań, interesujących rozrywek; bardzo ważną kwestią jest także znajomość języka obcego,
- atrakcyjność terenu – stwarzająca zachętę dla turystów chcących spędzić wolny czas na świeżym powietrzu i przy czystej wodzie.

Do przyczyn drugoplanowych należą natomiast: infrastruktura lokalna, instytucje, zespół urządzeń i obiektów niezbędnych dla turystów jak i mieszkańców miast i wsi. W opinii rolników większą rolę w aktywizowaniu ruchu turystycznego powinny odgrywać także władze gminne.

Bibliografia

1. Dębniwska M., Tkaczuk M., *Agroturystyka, koszty, ceny, efekty*, Poltext, Warszawa 1997.
2. Drzewiecki M., *Agroturystyka*, Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz 1997.
3. Drzewiecki M., *Podstawy agroturystyki*, Wyd. OPO, Bydgoszcz 2002.
4. Drzewiecki M., *Pojęcie turystyki wiejskiej*, „Turizm” 1998, z. 1.
5. Gurgul E., *Agroturystyka jako element rozwoju i promocji regionu*, Wydawnictwa Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2005.
6. Łazarek R., *Ekonomika turystyki*, WSE, Warszawa 2001.

---

⁶⁴ M. Dębniwska, M. Tkaczuk, *Agroturystyka, koszty ...*, s. 16.

7. Majewski J., Lane B., *Turystyka wiejska i rozwój lokalny*, Fundacja Fundusz Współpracy, Warszawa 2003.
8. Naumowicz K., *Turystyka*, WSB, Piła 1998.
9. Panasiuk A., *Ekonomika turystyki*, PWN, Warszawa 2007.
10. *Pierwszy Portal Rolny*: <http://ppr.pl>
11. Rapacz A. (red.), *Przedsiębiorstwo turystyczne na rynku*, AE, Wrocław 1998.
12. Sieradzka K., *Agroturystyka jako forma przedsiębiorczości na terenach wiejskich w Polsce*, [w:] *Zarządzanie wiedzą w agrobiznesie w warunkach polskiego członkostwa w Unii Europejskiej*, Wyd. SGGW, Warszawa 2005.
13. Sikorska G., Kojszczak W., *Kwatera agroturystyczna. Praktyczny poradnik*, Wyd. Polska Fundacja Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa 2000.
14. Sikorska-Wolak I., *Rola turystyki w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] *Uwarunkowania rozwoju turystyki związanej z obszarami wiejskimi*, red. B. Sawicki, J. Bergier, Wyd. PWSZ, Biała Podlaska 2005.
15. Simpson D., *Modele strategii marketingowych i możliwość ich zastosowania w przedsiębiorstwach spedycyjnych*, UG, Gdańsk 1999.
16. Spychalski G., *Agroturystyka jako element przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich*, [w:] Pałasz L. (red.), *Agrobiznes – pozarolnicze przedsięwzięcia gospodarcze na obszarach wiejskich*, Wyd. AR w Szczecinie, Szczecin, 1998.
17. Sznajder M., Przezbórska L., *Agroturystyka*, PWE, Warszawa 2006.
18. Sztucki T., *Marketing w pytaniach i odpowiedziach*, PWE, Warszawa 1998.
19. Tchórz R., *Agroturystyka jako nowa forma agrobiznesu*, [w:] S. Urban (red.), *Agrobiznes szansą rozwoju wsi i rolnictwa*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 1996.
20. *Turystyka w 2010 r.* Opracowanie publikacji: GUS, Departament Badań Społecznych, red. G. Marciniak, Warszawa 2011.

THE DEVELOPMENT AND THE STATE OF THE POLISH FARM TOURISM

Abstract: A development of tourism is one of main trends being characteristic of a contemporary tourism alternative, friendly to the environment, exploiting natural advantages of the cultural legacy and the natural diversity. Certainly a farm tourism, being one of forms is performing such a function of rural tourism. Paying heed to the fact that precise determining of sizes of the farm tourism offer in the scale of the country is creating major difficulties, pointing at the soil and the place of this form of the tourism are a purpose of presented material on the contemporary, native tourist market.

Keywords: farm tourism, rural tourism, development of rural areas, tourist market, tourist product